

В.Ф. Романець, Л.Г. Мацкевий, І.Т. Кочкін

НОВІТНІ РОБОТИ ПРИКАРПАТСЬКОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ

The main works related to the preparation of the monuments to the 30th anniversary of excavations on the territory of Starunya. Protective research resulted in discovering the sites Bukivna XV (Palaeolithic), Bukivna XVI (Mesolithic), Luka XVIII (Trypillya BI), and Bukivna XVII (a barrow).

Дослідження здійснювалися згідно планової теми відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ «Західна Україна — зона контактів давніх європейських культур і цивілізацій», зокрема за підтемою «Палеоліт і мезоліт заходу України». Ця тематика висвітлена у договорах між НАН України, Польською АН і Польською АУ про дослідження у Старуні (М. Котарба, О.М. Адаменко, Л.Г. Мацкевий) та між Інститутом українознавства НАНУ ім. І. Крип'якевича й Івано-Франківським національним технічним університетом нафти та газу (Л.Г. Мацкевий, О.М. Адаменко), Національним заповідником «Давній Галич» і Прикарпатським університетом за темою «Археологія Галицько-Тлумецького Подністер'я» (Л.Г. Мацкевий, Т.М. Ткачук, І.Т. Кочкін, Г.І. Панахид).

Прикарпатська археологічна експедиція Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ (Л.Г. Мацкевий) і Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (І.Т. Кочкін) працювала у складі та за Відкритим листом Дочірнього підприємства «Культурна спадщина Прикарпаття» РНДЦ ОАСУ ІА НАНУ (В.Ф. Романець). Основним завданням експедиції було здійснення охоронно-рятівних досліджень у місцях будівельно-господарських робіт, завдяки яким на території Івано-Франківської обл., а саме, у Тлумецькому р-ні біля с. Буківна, відкрито та обстежено майстерню Буківна XV доби пізнього палеоліту, поселення Буківна XVI доби мезоліту і курган Буківна XVII невизначеного часу. У Бого-

родчанському р-ні біля с. Старуня обстежено поселення Старуня V доби мезоліту та культури лійчастих кубків, а в Городенківському р-ні біля с. Лука відкрито поселення Лука XVIII трипільської культури.

Археологічні роботи в околицях с. Буківна проводяться вже майже 100 років. Тут відкрито та стаціонарно досліджено 14 пам'яток, зокрема багат шарових, датованих від палеоліту до давньоруського часу.

Пункт Буківна XV відкрито на високому правому березі р. Дністер, на орному полі, що належить мешканцям с. Буківна, на віддалі 2,3 км на схід від центру села (рис. 1, 2). За допомогою приладу GPS Magellan Explorist 210 визначені координати західної частини цього пункту: 48°57'.480 С; 25°00'.002 В; східна — 48°57'.460 С; 25°00'.085 В. Підйомний матеріал зібрано на площі 100 × 300 м. Знахідки поділено на два комплекси — доби пізнього палеоліту (45 крем'яних артефактів) і доби енеоліту (пластина-ніж із струменевою ретушшю, що заходить на спинку виробу). У складі пізньопалеолітичного комплексу зафіксовано сировину (4 екз.), нуклеуси (10), відщепи (24), уламок пластинки, різець-скобель та відходи (5 екз.). Із знахідок крем'яної сировини — галька та три уламки жовен. Серед нуклеусів, представлених виробами сплосченими (3) та пропорційними (7), зі скісною ударною площиною (3) та з прямою площиною (7), наявні одноплощинні (6), двоплощинні та багатоплощинні форми (3). Нуклеусів призматичних пропорційних — 4, зрізано-пірамідальних — 3, пірамідально-конусоподібних — 2, є також один аморфний. Із 24 відщепів 13 патинізованих і з новітніми ушкодженнями (псевдоретуш). Мінімальна кількість пластинчастих сколів (уламок пластинки) і знярядь (лише одне

Рис. 1. Пам'ятки поблизу с. Буківна, позначені на супутниковому знімку: 1 — Буківна XVI (мезоліт); 2 — Буківна XV (пізній палеоліт); 3 — курган

знаряддя, представлене комбінованим різцем-скобелем), а також поодинокі відходи (5) і відщепи (24) характерні для пунктів типу майстерень зі спрацьованими нуклеусами, з яких використовували лише пластинчасті сколи. У цілому типолого-статистичний аналіз дозволяє віднести знахідки до доби пізнього палеоліту оріньякоподібного типу, характерного для регіону, і датувати комплекс $20\ 000 \pm 5\ 000$ рр. до наших днів.

Значну кількість крем'яних артефактів зібрано на поселенні Буківна XVI — на поверхні ґрунтової дороги вздовж поля на площі 150×200 м (рис. 1, 1). Поселення розташоване за 3,3 км на схід від с. Буківна. Пам'ятка представлена гомогенним комплексом із 135 артефактів. Зафіксовано чотири нуклеуси, серед яких по одному сплюсненому і зі скісною ударною площиною. Три нуклеуси одноплощинні і один — двоплощинний. Із них два призматичних пропорційних і по одному призматичному видовженому та пірамідально-конусоподібному. Відщепів значно менше (25), ніж пластинчастих сколів (59). 3-поміж пластинчастих найбільше пластин (46), за наявності пластинок (11) і макропластин (2). Дещо менше 10 % комплексу крем'яних предметів складають знаряддя (11). Відзначимо скребки (2): кінцевий півкруглий і бічний. Серед знарядь найбільше скобелів (5), з-поміж яких переважають одновиймкові (3), по одному двовиймковому та кінцевому виїмковому. Дещо менше 40 % знарядь складають різці (4): два бічні, кутовий і серединний. Відходи нараховують 36 екз. Типолого-статистичний аналіз дозволяє віднести комплекс до мезолітичної культури Незвисько—Оселівка, зокрема, групи

пам'яток типу Незвисько XXI—Молодове V, і датувати IX—VII тис. до н. е.

Неподалік пункту Буківна XV, за 2,1 км на схід від центру с. Буківна, у лісі біля дороги зафіксовано добре збережений курган (Буківна XVII) заввишки 2 м і приблизно 25 м в діаметрі (рис. 1, 3). Лісосмуга, що розмежовує орні поля, має довжину близько 200 м і ширину майже 60 м. Курган розташований на краю ґрунтової дороги (невелика частина насипу зрізана) і стрімкого схилу до річища Дністра. Відстань до краю ріки становить близько 210 м. Отримано таку геодезичну прив'язку кургану, здійснену за допомогою приладу GPS Magellan Explorist 210, $48^{\circ}57'.896$ С; $24^{\circ}59'.843$ В.

Сто років тому в с. Старуня було зафіксовано унікальну фауну і флору доби останнього зледеніння, що дозволило припускати наявність на цій території давніх пам'яток. Археологічні матеріали в околицях і поблизу цього села (30 пам'яток на 17 пунктах) виявлені та частково стаціонарно досліджувалися лише з 1975 р.

Пункт Старуня V зафіксований за 1 км на схід від с. Старуня, у місцевості Верпель. У 1975 р. Л.М. Микитенко обстежував пам'ятку і назвав її Старуня 1. У 1977 р. пункт досліджував Прикарпатський загін Карпато-Волинської експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР, а з 2007 р. його обстежувано у зв'язку з господарськими роботами та підготовкою до відвідин поселення учасниками наукових конференцій, присвячених ювілею старунських знахідок. На пам'ятці зібрано підйомний матеріал, більшість якого датується добою мезоліту, а решта, зокрема уламок кам'яної сокири, культурою лійчастих кубків.

У 1951 р. О.П. Черниш відкрив палеолітичне поселення Лука I поблизу с. Лука. У наступні роки в околицях і поблизу цього села виявлено і частково стаціонарно досліджено ще 16 пунктів, датованих від мезоліту до давньоруського часу включно; деякі з них — багатошарові.

Поселення Лука XVIII відкрито у 2007 р. на дещо підвищеному лівому березі р. Дністер, на так званому Луканському меандрі, у межах с. Лука, на віддалі 150 м на північний схід від моста через ріку, в місцевості Огруд. Берез у цій частині села внаслідок видобутку глини має змінений рельєф. Підйомний матеріал зібрано на площі 10×30 м у природних силових відслоненнях берега та у стінках старого глиняного кар'єру і нової ями для видобутку глини, що продовжує експлуатуватися. Він нараховує 102 предмети, з них 86 фрагментів кераміки та 16 кам'яних артефактів епохи енеоліту.

Керамічний комплекс включає 73 фрагменти стінок, зокрема вісім кухонних і 65 столових посудин, з яких 23 уламки належать тонкостінним, а дев'ять мають прокреслений орнамент (рис. 2). Також знайдено 11 фрагментів вінець, з яких один фрагмент кухонної, а 10 — столових посудин. Один фрагмент столової миски має вдавнення по верхній частині вінця і прокреслений орнамент. Два фрагменти вінець, вірогідно від однієї посудини, оздоблені неглибокими поперечними насічками по краю. У керамічному комплексі також представлені два фрагменти донець. На жаль, невелика кількість знахідок вінець і їх фрагментованість не дає можливості у повному обсязі реконструювати основні форми посуду. Серед графічно відтворених форм є кубок з вертикальною горловиною, шоломоподібна покриття з ручкою, кухонна та столова конічні та напівсферична миски, а також столова посудина з відігнутими вінцями. Серед фрагментів вінець і стінок трапляються оздоблені прокресленим орнаментом. Дев'ять фрагментів стінок оформлені досить широкими і глибокими прокресленими лініями, що нагадують канелюри. Столова кераміка виготовлена з глиняного тіста з домішкою шамоту і вкрита ангобом. Кухонна кераміка, крім домішки шамоту, також має включення товченої мушлі, що дає можливість віднести її до етапу VI трипільської культури. Найближчі аналоги спостерігаються серед матеріалів етапу VI поселення Незвисько (розкопки К.К. Черниш).

Кам'яні артефакти складають незначну кількість (16 предметів): 11 з опоки та п'ять з кременю. З опоки виготовлено широке тесло, з цієї ж сировини дев'ять відщепів і уламков. Крем'яна частина комплексу представлена ретушованою пластиною з підправкою ударного горбка, а також відщепом і двома уламками. Кам'яні вироби мають енеолітичний вигляд і, мабуть, належать до трипільського шару. Таким чином, комплексний аналіз дозволяє віднести культурний шар поселення Лука XVIII до етапу VI трипільської культури.

Отже, Прикарпатська експедиція провела 35-й польовий сезон в Івано-Франківській області за плановою проблематикою Інституту

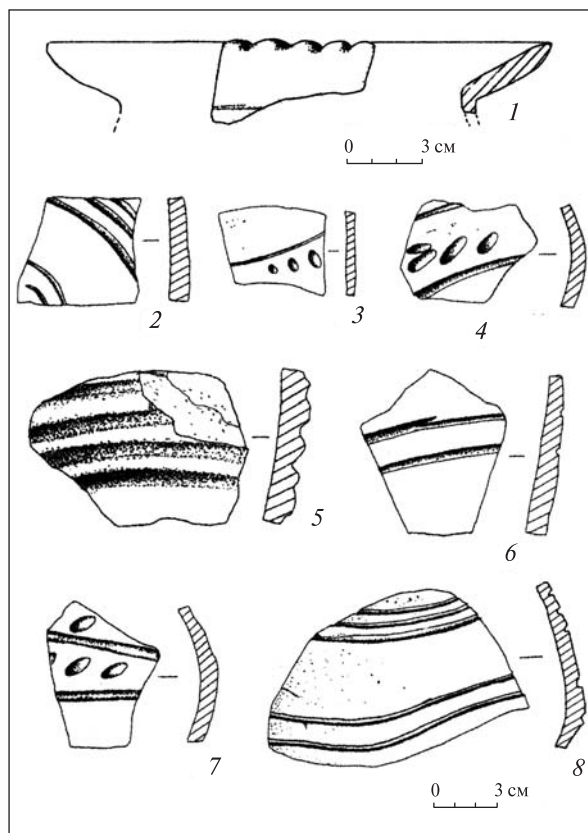

Рис. 2. Поселення Лука XVIII. Уламки посуду з прокресленим орнаментом

суспільних наук АН УРСР та Інституту українознавства НАНУ, а також четвертий рік робіт за програмою комплексних міждисциплінарних проектів із вивчення давнього минулого правобережжя Дністра між містами Галич і Городенка та українсько-польських досліджень у Старуні. Крім підготовки пам'яток до огляду під час польових екскурсій учасниками конференцій, відкрито та обстежено майстерню доби пізнього палеоліту Буківна XV, поселення доби мезоліту Буківна XVI і курган Буківна XVII невизначеного часу в Тлумацькому районі, відкрито поселення трипільської культури Лука XVIII у Городенківському р-ні, а також обстежено поселення Старуня V (Верпель) у Богородчанському районі. У наступні роки найбільш перспективними можуть бути роботи в околицях сіл Старуня, Чортовець і Лука.

